

Słowo wstępne

Kolejna, dziewiąta już konferencja z cyklu „Fundacji dyskusje o nauce” odbyta się 15 i 16 października 2004 w pałacu w Wąsowie w Wielkopolsce. Po raz pierwszy, obok Fundacji na rzecz Nauki Polskiej, jej współorganizatorem było Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, instytucja naukowa reprezentująca ten region Polski. Wielkopolanie stanowili też znaczną część referentów i uczestników spotkania. Ta nowa przestrzennie formuła konferencji będzie kontynuowana w przyszłości w innych regionach kraju.

Tematem spotkania były „Przestrzenie nauki”. Zastosowana w tytule liczba mnoga - przestrzenie - znakomicie oddaje podstawową ideę konferencji: kategoria przestrzeni pełni bowiem bardzo istotną, ale i niezwykle różnorodną funkcję w nauce i w jej poszczególnych dyscyplinach. Mówimy więc o wielu przestrzeniach. Należy dodać, że tylko niektóre z nich mogły być uwzględnione w dyskusji.

Przestrzeń odgrywa szczególne znaczenie zwłaszcza w geografii, w której jest podstawowym przedmiotem analizy i jednocześnie najważniejszym punktem odniesienia dla innych, analizowanych przez tę dziedzinę przedmiotów. Przestrzennej analizie zjawisk dokonuje się - obok geografii - w bardzo wielu dyscyplinach nauki: od matematyki, poprzez nauki przyrodnicze (zwłaszcza astronomię, fizykę, geologię czy biologię), aż po nauki społeczne i humanistyczne (historię, socjologię, antropologię, językoznawstwo). Specyficzną rolę obiektu, który się nie tylko bada, ale i próbuje aktywnie kształtować, odgrywa przestrzeń w architekturze, urbanistyce czy planowaniu (zwłaszcza, co oczywiste, w planowaniu przestrzennym).

Omawiane pojęcie ma niekiedy znaczenie jedynie metaforyczne: nie oznacza żadnego konkretnego miejsca czy obszaru, ale odnosi się do pewnych relacji pomiędzy obiektami („przestrzeń kompromisu”, czy „przestrzeń awansu społecznego”). Przestrzeń wykorzystywana jest także do tworzenia i prezentowania pewnych modeli zjawisk, czego przykładem może być podwójna spirala w genetyce, modele atomów bądź mniej lub bardziej złożonych cząsteczek chemicznych. Tworzenie przestrzennych metafor i rozmaitych modeli badanych zjawisk i ich zależności pełni niezwykle istotną funkcję w twórczości naukowej, a zwłaszcza w propagowaniu i nauczaniu różnych dyscyplin czy poszczególnych koncepcji badawczych. Ujęcie przestrzenne znakomicie pokazuje relacje pomiędzy analizowanymi zjawiskami, ułatwia ich wychwytywanie (przez odkrywców) i rozumienie (przez uczniów i następców). Trudno byłoby wyobrazić sobie zarówno geografę czy historię bez map (odwzorowujących przestrzeń rzeczywistą), jak i chemię czy genetykę bez (mniej lub bardziej metaforycznych) przestrzennych modeli badanych obiektów.

Istnieje wreszcie jeszcze inne, bardzo istotne, rozumienie przestrzeni nauki. Przestrzeń, niezależnie od swoich funkcji „wewnątrz naukowych”, tzn. tego, że jest przedmiotem czy instrumentem analizy naukowej, stanowi także jeden z najistotniejszych kontekstów i zewnętrznych uwarunkowań uprawiania nauki jako całości oraz jej poszczególnych dyscyplin. Nauka jest zjawiskiem kulturowym rozgrywającym się w przestrzeni albo raczej w różnych przestrzeniach jednocześnie - fizyczno-geograficznej, społecznej, językowej czy wirtualnej - a uwarunkowania przestrzenne w znacznym stopniu wpływają na jej kształt i rozwój. Zwykle są one rozpatrywane w ramach naukoznawstwa, geografii nauki oraz antropologii i socjologii nauki. Ich uwzględnienie jest przy tym nie tylko fragmentem analizy funkcjonowania nauki, ale także bardzo istotną cechą polityki naukowej, czyli podejmowanych na różnych poziomach i przez różne instytucje (od Komisji Europejskiej i władz państw aż do przedsiębiorstw i samorządów lokalnych) prób stwarzania jak najlepszych warunków jej rozwoju i efektywności.

W poszczególnych swych funkcjach jest więc przestrzeń: (1) sama w sobie przedmiotem analizy; (2) instrumentem, kontekstem czy wymiarem analizy innych zjawisk, (3) przedmiotem praktycznych oddziaływań, (4) metaforą bądź narzędziem do tworzenia modeli i ilustracji, (5) zewnętrznym kontekstem uprawiania nauki oraz (6) istotnym elementem polityki naukowej.

Do większości owych kwestii, ale zwłaszcza ujętych w punktach (5) i (6) - zewnętrznych przestrzennych uwarunkowań nauki oraz przestrzeni jako elementu polityki naukowej - odnieśli się zarówno referenci, jak i uczestnicy konferencji prowadząc, zgodnie z tradycją „Fundacji dyskusji o nauce”, wielowątkową debatę, uwzględniającą doświadczenia i punkty widzenia różnych dziedzin nauki.

Marek Ziółkowski